

Libris.RO

Respect pentru cunoașterea românească

Richard J. Aldrich

GCHQ

POVESTEÀ NECENZURATÀ
A CELEI MAI SECRETE AGENȚII
DE INFORMATIÌ DIN MAREA BRITANIE

Traducere din limba engleză
de *Eugen Damian*

METEOR
PUBLISHING

<i>Ilustrații</i>	8
<i>Locații Sigint și Comsec din Marea Britanie</i>	9
<i>Stații sigint și centre britanice din străinătate</i>	12
<i>Observații despre terminologie</i>	15
<i>Abrevieri</i>	16
<i>Introducere – GCHQ – Ultimul secret?</i>	19

ANII 1940

LA ÎNCEPUT A FOST BLETCHLEY PARK

1 • Ucenicia	31
2 • Prieteni și aliați	47
3 • Orice război are un sfârșit	63
4 • KGB și Proiectul Venona	86
5 • UKUSA – crearea alianței sigint mondiale	102

ANII 1950

RĂZBOIUL ELECTRONIC

6 • „Elint” și ținta nucleară sovietică	119
7 • Călătoriile submarinului HMS <i>Turpin</i>	136
8 • Sigint sub soare – GCHQ și imperiul său de peste ocean	158
9 • Blake, microfoane și Tunelul Berlinului	178
10 • Războaiele ambasadelor	191

ANII 1960

SPAȚIU COSMIC, NAVE SPION ȘI SCANDALURI

11 • Harold Macmillan – avioane doborâte, cifruri și cheltuieli	207
12 • Harold Wilson – scandaluri în lumea securității și dezvăluiri ale spionilor	230
13 • Informații pentru Ziua Judecății de Apoi	246
14 • Cum să rămâi în frunte - nave sigint și avioane de spionaj	260

ANII 1970

TURBULENȚE ȘI TEROARE

15 • Probleme cu Henry	277
16 • Dezastru la Kizildere	297
17 • Frământări în Cipru	316
18 • Demascarea GCHQ: procesul ABC	335

ANII 1980

ÎN EPOCA THATCHER

19 • Geoffrey Prime – cărtița din GCHQ	360
20 • Un atac surpriză – războiul din insulele Falkland	378
21 • Thatcher și interzicerea sindicatului de la GCHQ	406
22 • NSA și Proiectul Zircon	426

DUPĂ 1989

GCHQ SE GLOBALIZEAZĂ

23 • De la Războiul Rece la Pacea Fierbinte – Războiul din Golf și Bosnia	451
24 • Noua eră a omniprezentei informatici	471
25 • Atacurile de pe 11 septembrie 2001 și Războiul din Irak	493
26 • De la Bletchley Park la minunata lume nouă?	515

<i>Anexe</i>	533
<i>Mulțumiri</i>	547
<i>Note</i>	550
<i>Bibliografie</i>	618
<i>Index</i>	640

Respect pentru oameni și cărți

ANII 1940

LA ÎNCEPUT A FOST
BLETCHLEY PARK

Ucenicia

„Ce minunat!” am zis. „Vrei să spui că ascultăm pe fură navele din Portsmouth care încearcă să vorbească între ele – că tragem cu urechea pe cuprinsul unei jumătăți a Angliei de Sud?”
„Chiar aşa.”

Rudyard Kipling, *Wireless*, 1904¹

În decembrie 1902, Guglielmo Marconi a făcut istorie trimițând peste Atlantic primul mesaj radio fără fir. Doar doi ani mai târziu, Rudyard Kipling a prezis, în mod remarcabil, posibilitatea de exploatare a mesajelor radio în vederea colectării de informații. În 1904, a publicat o povestire intitulată *Wireless*, axată pe interceptarea comunicațiilor trimise prin intermediul echipamentului Morse de la bordul navelor Marinei Regale aflate în dreptul insulei Wight. Kipling este considerat un scriitor aparținând în esență sfârșitului perioadei victoriene, însă în acest caz atenția lui se îndreaptă spre viitor, mai curând în maniera lui H.G. Wells, personajele sale fiind preocupate de probleme tehnice cum ar fi inducția și frecvențele radio. Cititorilor acestui prim exemplu de interceptare radio imaginară procesul li s-a părut de-a dreptul magic. Dispozitivul Morse „ticăia cu furie”, iar unul dintre ascultători observă că asta-i amintește de o ședință de spiritism, cu „talmeș-balmeșul său de mesaje care vin de nicăieri”. Tovarășul lui îi răspunde că spiritiștii și mediile „sunt cu toții niște impostori”, în vreme ce mesajele navale ascultate de ei sunt reale.²

Povestirea lui Kipling este prima discuție publică despre afacerea secretă a informațiilor obținute din surse electomagnetice, sau „sigint”. Procesul magic al extragerii de informații din eter va fi unul dintre cele mai bine păzite secrete ale secolului al XX-lea. Inițial, producerea de „sigint” necesita un echipament care să-i permită unui terț să tragă cu urechea la conversația difuzată de un transmițător radio ce folosea „telegrafia fără fir”. Însă, pe măsură ce această posibilitate a devenit tot mai cunoscută, comunicatorii recurgeau din ce în ce mai des la cifruri pentru a păstra confidențialitatea mesajelor. Prin urmare, obținerea de sigint necesita în general ascultători pregătiți să intercepteze mesajul și o echipă de spărgători de coduri

care să-l deschifeze. Dacă mesajul era trimis prin cablu și nu fără fir, procesul de ascultare nu putea fi mai puțin dificil decât spargerea codurilor, sau „decriptarea”.

Ce au făcut spărgătorii de coduri ai Marii Britanii cu dezvăluirea publică a lui Kipling referitoare la magia lor neagră? Răspunsul simplu este că nu aveai pe cine să întrebi. De peste 50 de ani, nu mai exista niciun spărgător de coduri britanic. În trecutul îndepărtat, Marea Britanie avusese o „cameră neagră” în care „criptanalisti” dibaci spărgeau codurile din corespondență diplomatică și din scrisorile private. Aceste aptitudini misterioase își aveau sursa în „Departamentul secret” al Poștei. Cu toate acestea, în 1847, existența departamentului a fost dezvăluită în cursul unui episod scandalos, când Camera Comunelor a auzit că ministrul afacerilor interne ordonase interceptarea corespondenței private a eroului naționalist italian Giuseppe Mazzini, aflat în exil. Oripilați, membrii parlamentului au ordonat o anchetă, care a condus la închiderea „Departamentului secret” tocmai atunci când telegraful a inițiat ceea ce noi interpretăm acum ca o revoluție a comunicațiilor din epoca victoriană. În 1904, Marea Britanie nu mai avea un centru de spargere a codurilor de peste o jumătate de secol.³

Originile nemijlocite ale serviciilor gemene MI5 și SIS (numit adesea și MI6) pot fi descoperite în temerile legate de spionajul german din 1909. Însă secția de spargere a codurilor din Marea Britanie nu a fost reactivată decât în ajunul Primului Război Mondial. Pe 2 august 1914, armata britanică a înființat o secție secretă de spargere a codurilor sub numele de MI1b. Curând, unități specializate ale armatei din diverse locuri din Europa și din Orientul Mijlociu s-au ocupat de interceptarea radiocomunicațiilor germane. Una dintre cele mai mari unități era stația de interceptare din Mesopotamia. În decembrie 1916, MI1b a primit un fabulos cadou de Crăciun atunci când șeful organizației germane de transmisiuni din Orientul Mijlociu, aflat în stare de ebrietate, le-a transmis tuturor operatorilor săi o urare de sărbători utilizând aceeași formulă clară în nu mai puțin de șase coduri diferite. Până în acel moment, britanicii nu reușiseră să descifreze decât unul dintre coduri, însă cu ajutorul noilor indicii, au fost capabili să le decripteze pe toate șase. În timpul Primului Război Mondial, al celui de-al Doilea Război Mondial și al Războiului

Rece, slaba disciplină a operatorilor umani s-a dovedit a fi marele cunoscator al unor sisteme de criptare altfel inexpugnabile.⁴

Spărgătorii de coduri ai Marinei Regale, care se instalaseră în „Camera 40” din Admiralty, au repurtat un succes și mai mare. Ei au decriptat „Telegrama Zimmermann”, un mesaj trimis de ministrul afacerilor externe german, Arthur Zimmermann, care propunea o alianță între Germania și Mexic împotriva Statelor Unite. Mexicului i se oferea sub formă de stimulent retrocedarea teritoriilor pierdute din Texas, New Mexico și Arizona. Aceste dezvăluiri, făcute publice în martie 1917, au jucat un rol vital în atragerea Statelor Unite de partea Marii Britanii și a Franței în Primul Război Mondial. Intrarea Americii în război, alături de o blocadă susținută, a obligat Germania să încheie un armistițiu în anul următor. Spărgătorii de coduri ai Camerei 40 au sărbătorit cu șampanie. Există puține exemple mai semnificative de impact direct al activității de spargere a codurilor asupra relațiilor internaționale.⁵

În 1919, Comisia pentru Servicii Secrete (Secret Service Committee) a guvernului britanic, presidată de lordul Curzon, formidabilul ministru de externe, a recomandat înființarea pe timp de pace a unei agenții unificate de spargere a codurilor. Această acțiune implica fuziunea a două organizații separate. Șeful serviciului de decriptare al armatei, maiorul Malcolm Hay, era dificil și polemic, în timp ce omologul său din marină, comandanțul Alastair Denniston, s-a dovedit afabil și diplomat. Denniston și-a consolidat poziția de șef al noii organizații combinate de spargere a codurilor, care a fost formată inițial din vreo 24 de ofițeri de informații și un număr echivalent de funcționari, instalându-se în splendida clădire de la Watergate House, în Strand, lângă hotelul Savoy. Înființată pe 1 noiembrie 1919, noua organizație a primit numele de „Școala Guvernamentală de Coduri și Cifruri” (GC&CS), o titulatură potrivită, de vreme ce principalii spărgători de coduri își petreceau o mare parte din timp instruindu-i cu răbdare pe noii inițiați.⁶ Atât în timpul Primului Război Mondial, cât și în perioada postbelică, aproximativ jumătate din personalul de la GC&CS era format din femei, cele mai multe făcând parte din categoria funcționarilor.

Aproape imediat, GC&CS a adoptat o descriere ipocrită a sarcinilor de serviciu, care a rămas valabilă până în anii 1980. Oficial, funcțiile sale erau descrise ca defensive; cu alte cuvinte, trebuia să

sprijine furnizarea și protejarea codurilor și cifrurilor utilizate de departamentele guvernamentale. Cu toate acestea, neoficial, avea sarcina de a da prioritate activității ofensive, adică atacării comunicațiilor cifrate folosite de puterile străine. Treptat, GC&CS și-a mutat atenția asupra traficului diplomatic, iar la sugestia lordului Curzon a fost transferată sub controlul exercitat de Ministerul Afacerilor Externe. Părea firesc ca, în structura acestui minister, ea să fie plasată sub supravegherea serviciului de informații externe tradițional, SIS, care recruta spioni. Dar s-a păstrat totuși o influență subliminală din partea marinei. În zestratul șef de la SIS, Mansfield Cumming (cunoscut în organizație drept „C”, nume pe care avea să-l primească în continuare șeful serviciului), era un fost ofițer de marină. Cumming a murit în 1923, pe când era încă în funcție, și a fost înlocuit de un alt marinar, fostul șef al Serviciului de Informații Navale, Hugh „Quex” Sinclair. Ofițerii de informații și de telecomunicații ai marinei au continuat să exercite, până la sfârșitul anilor 1970, o influență puternică asupra GC&CS și a succesoarelor acesteia.

Mijloacele prin intermediul căror Marea Britanie colecta informațiile erau în schimbare. În timpul Primului Război Mondial, o mare parte din activitatea informativă implicașe interceptarea mesajelor radio militare utilizând stațiile de recepție răspândite în Europa, Mării Mediterane și în Orientul Mijlociu. Trecerea la traficul diplomatic a însemnat o muncă suplimentară asupra telegramelor diplomatice criptate transmise prin cablu. Fiecare țară avea echipe de funcționari care codificau cu grijă mesajele diplomatice înainte de a fi transmise prin telegramă, utilizând o rețea de cabluri internațională. Deși cenzurarea guvernamentală a telegramelor se încheia oficial în 1918, un aranjament privat a făcut ca toate companiile comerciale de telegrafie să-și transmită traficul, pentru copiere, la GC&CS. Majoritatea ambasadelor străine din Londra foloseau companii de telegrafie pentru a-și trimite mesajele cifrate, iar dominația britanică în domeniul rețelelor internaționale de telecomunicații presupunea că, la un moment dat, multe dintre mesajele transmise în lume să circule prin cablurile britanice. Companii private precum Standard Cable & Wireless Ltd erau aproape parte integrantă din sistemul sigint britanic. Această rețea secretă de stat-privată a rămas ascunsă până când existența ei a fost dezvăluită în *Daily Express*, în februarie 1967, de jurnalistul Chapman Pincher, sub titlul „Cable Vetting Sensation”.⁷

În 1925, atât SIS, cât și GC&CS au fost mutate în noul sediu al serviciului secret al lui Sinclair din Broadway Buildings, vizavi de stația de metrou St. James's Park, pe care ocupanții îl considerau „mai mult sordid decât sinistru”. Pereții coridoarelor erau zugrăviți, de la podea până la 1,30 m înălțime, într-un maro închis, iar lifturile vechi se deplasau între etaje huruind lent. Spărgătorilor de coduri le-a revenit etajul al treilea. De aici, produsul sigint, care consta în textul literal (sau, uneori, în rezumate) al mesajelor guvernelor străine, era distribuit la Whitehall în dosare cu coperte albastre speciale, cunoscute sub numele de „BJ-uri” (blue jacket). În perioada interbelică, GC&CS a lucrat la cifrurile multor țări, inclusiv la cele ale Franței, Statelor Unite și Japoniei, deoarece toate acestea aruncau o lumină asupra afacerilor internaționale; însă cele mai importante au fost cele ale Rusiei.⁸

Obsesia MI5 și SIS, dar și a ofițerilor de informații ai celor trei servicii militare, a fost în perioada interbelică amenințarea reprezentată de Rusia bolșevică. GC&CS le-a călcat pe urme. Existau motive rezonabile de a face din Moscova o țintă principală. Agenții bolșevici încercau activ să submineze Imperiul Britanic, iar rețeaua sigint producea informații operaționale care puteau fi folosite pentru a contracara aceste conspirații. Alastair Denniston s-a bucurat de un avantaj important atunci când l-a recrutat pe Ernst Fetterlein, principalul spărgător de coduri al țarului, care fugise din Rusia după Revoluția din 1917. În anii 1920, GC&CS a descifrat cu succes cifrurile diplomatice sovietice. De câteva ori de-a lungul aceluia deceniu, guvernul britanic i-a acuzat direct pe sovietici de activități clandestine la Londra, utilizând și referindu-se deschis la acele interceptări. De pildă, în 1923, lordul Curzon a citat public mesajele sovietice interceptate de stația GC&CS din India. Sovieticii au reacționat prin schimbarea cifrurilor, însă Fetterlein le-a spart din nou.⁹

Cu toate acestea, în mai 1927, la un an după greva generală, s-a declanșat o dezastroasă dispută privind sprijinul acordat în secret de Moscova greviștilor și distribuirea în Marea Britanie a unor materiale subversive de propagandă. Un veritabil centru al subversiunii sovietice a funcționat sub acoperire în cadrul Misiunii Comerciale, adăpostită în clădirea Arcos din Moorgate. Pe 12 mai, birourile au fost supuse unei razii, însă, avertizați la timp, sovieticii au distrus majoritatea materialelor incriminatoare. Prim-ministrul Stanley Baldwin